

Good practices van passend onderwijs

Neely Anne de Ronde e.a.

Dit materiaal is onderdeel van de kennisbank van het onderzoekscentrum van Driestar educatief.

Samenvatting	Brochure met vijf portretten van scholen die op hun eigen wijze vorm geven aan passend onderwijs. Het zijn voorbeelden van leerlingen die gezien hun zorgbehoeften wel verwezen hadden kunnen worden naar het speciaal (basis)onderwijs, maar die met de nodige zorg en aandacht in het regulier basisonderwijs gebleven zijn. De beschrijvingen zijn bedoeld om leerkrachten, directies en besturen in het basisonderwijs te inspireren.
Bronvermelding	Ronde-Davidse, N.A. de, Visser, A. en Vliet, M. van der (maart 2017). Good practices van passend onderwijs. Driestar hogeschool – Gouda.
Thema	Inclusieve klassen
Plaatsingsdatum	Maart 2017
Gerelateerde artikelen	-
Trefwoorden	Passend onderwijs, zorgbehoeften, speciaal onderwijs, ondersteuningsprofiel

LECTORAAT
PASSEND
LERAARSCHAP

Good practices van
***passend
onderwijs***

Driestar hogeschool

Colofon

Deze brochure is een uitgave van het lectoraat Passend leraarschap.

Lectoraat Passend leraarschap: dr. Neely Anne de Ronde-Davidse, drs. Arie Visser, Maxim van der Vliet.

Driestar hogeschool, maart 2017.

Inspirerende voorbeelden van zorgleerlingen in het regulier onderwijs

In deze brochure staan vijf portretten van scholen die op hun eigen wijze vorm geven aan passend onderwijs. Het zijn voorbeelden van leerlingen die gezien hun zorgbehoeften wel verwezen hadden kunnen worden naar het speciaal (basis)onderwijs, maar die met de nodige zorg en aandacht in het regulier basisonderwijs gebleven zijn. De beschrijvingen zijn bedoeld om leerkrachten, directies en besturen in het basisonderwijs te inspireren.

Op de bezochte scholen hebben we met leraren, ouders, directeuren en intern begeleiders gesproken. In sommige gevallen hebben we ook met de leerling zelf gesproken. In alle portretten komt iets terug van de schoolvisie, hoe men passend onderwijs schoolbreed realiseert en wat dat betekent voor de houding en het werken van de leraren. Daarnaast wordt beschreven hoe de school de leerling uit de casus passend onderwijs biedt. Ook ouders komen aan het woord. We hopen dat deze voorbeelden inspiratie bieden om verder vorm te geven aan het realiseren van passend onderwijs.

Eén grote schoolfamilie op de Rehobothschool, Geldermalsen

De elfjarige Esther zit in groep 6 op de Rehobothschool in Geldermalsen. Ze heeft de ziekte van Hirschsprung, een aangeboren afwijking van de dikke darm. Bij deze ziekte ontbreken zenuwcellen in een gedeelte van de wand van de dikke darm waardoor de darmbewegingen ernstig verstoord worden en er opstoppingen ontstaan. Omdat bij Esther haar volledige dikke darm is weggehaald, heeft ze een stoma. Esther heeft een positief karakter. Omdat ze zo optimistisch en opgewekt is en gemakkelijk contact maakt, compenseert Esther een deel van haar problemen.

Hoe realiseert de school passend onderwijs?

Visie en ondersteuningsprofiel

Op de Rehobothschool staat het begrip 'verbondenheid' centraal. Directeur Peter Dirksen: "We noemen het hier ook vaak één grote schoolfamilie. Het gevoel is sterk aanwezig dat het onze kinderen zijn. Zo voelen we het echt." Op deze verbondenheid is het schoolteam zuinig. "Een kind wordt aan je zorgen toevertrouwd en je probeert daaraan het beste te geven wat mogelijk is. We denken en werken vanuit de onderwijsbehoeften van de leerlingen. De vraag 'wat heeft dit kind nodig?' is belangrijker dan de vraag 'wat heeft dit kind?' We kijken niet naar wat het kind niet kan, maar naar welk stapje we nog kunnen maken of zetten. Maar we blijven wel eerlijk kijken of het nog steeds bij ons past."

Schoolbrede aanpak

De school heeft bijvoorbeeld het Soundfield-systeem aangeschaft voor geluidsondersteuning in de lokalen. De stem van de leerkracht wordt altijd twee decibel boven het geluid van de groep getild. Leerlingen met concentratieproblemen en leerlingen met een taalontwikkelingsstoornis (TOS) hebben er veel baat bij.

Ook liggen binnen de school enkele zitzakken op een rustige plek. Als een leerling met autisme een rustmoment nodig heeft, mag hij of zij even uit de klas om beneden op de zitzak te rusten. Ze worden ook gebruikt voor een leerling die na een ongeluk

hersensletsel heeft opgelopen. Binnen de groep worden koptelefoons ingezet en er wordt gebruikgemaakt van de zogenoemde studiebuddy, een 'kantoortje' voor leerlingen met een behoefte aan een eigen werkplek.

De begeleiding van Esther

De school probeert de begeleiding niet te veel te versnipperen. Esther heeft daarom een vaste remedial teacher. Op school is er veel aandacht voor het welbevinden van Esther tijdens het werk.

Enkele keren per cursusjaar is er 'groot overleg' tussen ouders, school (leerkracht, intern begeleider, remedial teacher en onderwijsassistent) en de betrokken ambulante begeleider. Op het laatste overleg van een cursusjaar is de nieuwe leerkracht van Esther ook aanwezig, om een goede overdracht te waarborgen. De school doet niets zonder overleg met de ouders.

Een nieuwe leerkracht kan denken: hoe moet ik dit allemaal met Esther doen? Om de koudwatervrees te verminderen wordt de leerkracht van Esther ondersteund door de intern begeleider en ambulante begeleider. Het gevoel dat ze het samen doen is sterk aanwezig en geeft de leerkracht het gevoel dat hij of zij het ook aankan. Samen zorgdragen voor een leerling zie je ook terug binnen het hele team: iedereen is door de ambulante begeleider geïnformeerd over het zorgarrangement.

Op school wordt gelet op de zit- en schrijfhouding van Esther. Ze heeft een krukje

onder haar voeten om ontspannen te zitten en een hulpstukje op haar potlood om het soepel in de hand te hebben.

In het personeelstoilet is een kastje voor Esther voor verschoning (met onder andere kleding). Daarnaast is moeder beschikbaar om naar school te komen als dat onverhoopt nodig is. Esther doet in principe alles zelf. Indien nodig kan de juf de stoma legen; die taak neemt ze ook het volgende cursusjaar op zich.

Interne en externe expertise

Binnen de school staan de ambulante begeleiders en intern begeleiders dicht bij de leerkrachten. De ambulante begeleiders professionaliseren de leerkrachten in het omgaan met leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften. Ook worden opgedane ervaringen bij externe cursussen gedeeld binnen het team.

Verder werkt de school met een ondersteuningsteam, bestaande uit een orthopedagoog, schoolmaatschappelijk werkster en jeugdzorg. Vanuit deze laatste disciplines worden er ook ouderbezoeken uitgevoerd en gesprekken met kinderen gevoerd. Soms volgt er toeleiding naar professionele hulp. Leerkrachten gaan ook altijd op ouderbezoek. Voor de behandeling van dyslexie hebben ze op de Rehobothschool een behandelaar op locatie van de school zelf. Verder is er logopedie binnen de school beschikbaar, gebonden aan cluster 2 of de GGD. Ook is er kinderfysiotherapie. Deze maatregelen hebben geresulteerd in een laag verwijzingspercentage (0.19 % op 580 leerlingen). Vanaf groep 6 komt er soms een grens voor bepaalde leerlingen. Een zorgklas voor de bovenbouw zou geschikt zijn om toch een passend aanbod te hebben.

Hoe werkt de visie door in de klas?

Het leren van taal verloopt bij Esther moeizaam. De taalproblemen kunnen het gevolg zijn van een mogelijke hersenbeschadiging. De school zoekt naar wat haalbaar en mogelijk is. Verder is er door het missen van een gedeelte van de basisstof in groep 3 sprake van een achterstand.

Bij spelling is er geen groei meer. Bij taal heeft Esther veel individuele begeleiding nodig. Dat gebeurt onder begeleiding van de onderwijsassistent in een groepje met vier andere leerlingen met taalproblemen. De school gaat nadenken over een eigen leerlijn voor taal en/of spelling.

Dit cursusjaar is er gestart met een eigen leerlijn voor rekenen, waardoor ze op haar niveau en tempo kan werken. Voor één rekenblok wordt dubbel de tijd uitgetrokken en er worden tussendoor rekenspelletjes gedaan. Dit heeft als doel om de inspanning

en ontspanning af te wisselen, omdat dit heel belangrijk voor Esther is. Daarnaast krijgt Esther individuele hulp bij rekenen van de remedial teacher.

In groep 6 is ook sprake van huiswerk. Het leren van Namen en Feiten (Bijbelse geschiedenis) lukt bijvoorbeeld niet. Het blijft niet hangen. Esther krijgt hiervoor als alternatief twee vragen over de Bijbelvertelling mee naar huis, waar ze thuis mee aan de slag kan.

Ouder aan het woord

Esther zit op dit moment goed in haar vel, constateert moeder. "De psycholoog dacht aan speciaal onderwijs voor Esther. Op de Rehobothschool in Geldermalsen zeiden ze: 'We gaan eerst proberen om te kijken wat erin zit.'" De ouders waren daar heel blij mee. Moeder geeft aan: "Ik wist nu waar ze kwam en bij wie ze kwam. Ze hebben op school erg hun best gedaan om Esther te stimuleren, extra hulp te bieden enzovoort." In de toekomst ziet moeder wel dat leren moeilijker wordt en dat Esther wellicht naar het praktijkonderwijs zal moeten. "Ze zal daar vast op haar plek zijn, omdat ze ook heel praktisch ingesteld is."

Wat de ouders aanspreekt op de Rehobothschool is dat het zo vertrouwd is. Hier zat en zit de familie (haar neefjes en nichtjes). Ook vinden ze het belangrijk dat Esther tussen gewone kinderen opgroeit. Moeder: "Ik vind het gewoon geweldig dat ze zo met die kinderen omgaan en dat ze toch zoeken naar ingang om de stof wel te begrijpen. Dat is uniek." Ouders zijn blij met de frequentie van overleggen en ze kunnen altijd bellen. Ook komen de leerkrachten regelmatig op gesprek thuis. Die bezoeken waarderen de ouders zeer.

Esther aan het woord

"Ik vind een toets voor topo lastig, net als het leren van Namen en Feiten. Ik reken buiten de klas met een andere juf. Soms mag ik achter de computer oefenen, soms doen we een spel. Maar ik reken ook in mijn werkboek. Elke dag is deze juf er even voor mij. Taal vind ik moeilijk, vooral het zelf bedenken van woorden in een zin. Ik zie geen dingen die ik anders zou willen op school, ik ben tevreden. Ik vind het fijn dat ik vriendjes en vriendinnetjes heb."

Geen koning in eigen klas op de Ruitenbeekschool, Lunteren

Karin is dertien jaar en heeft het syndroom van Down. Ze heeft de hele basisschooltijd op de Ruitenbeekschool in Lunteren doorgebracht. Inmiddels zit ze op het voortgezet speciaal onderwijs in Ede.

Hoe realiseert de school passend onderwijs?

Visie en ondersteuningsprofiel

De missie van de Ruitenbeekschool is: 'Eenheid in verscheidenheid.' Het schoolteam van de Ruitenbeekschool kijkt niet zozeer naar de problemen maar naar de mogelijkheden. Kinderen optimale kansen bieden om zich te ontwikkelen is hun uitgangspunt. Het schoolteam bouwt steeds verder aan een adaptieve school (BAS-school project). Met BAS krijgen ze de neuzen van de leerkrachten dezelfde kant op. De leerkracht staat centraal binnen de school. Een goed toegeruste leerkracht is goed voor de groep.

De zorg voor leerlingen met speciale onderwijsbehoeften is door de jaren heen steeds verder ontwikkeld. De school heeft een brede instroom aan leerlingen: slecht-horende leerlingen, leerlingen met het syndroom van Down, leerlingen met ADHD en/of dyslexie, leerlingen met een combinatie van ADHD en een lagere intelligentie en een leerling met een niet aangeboren hersenafwijking. Op dit moment heeft de Ruitenbeekschool drie leerlingen met een arrangement voor gedrag. De intern begeleider merkt op: "De speciale leerlingen en de zorg ervoor kwamen op ons pad." De school kent echter ook haar grenzen; soms is het toch nodig een leerling door te verwijzen naar het speciaal(basis)onderwijs, omdat de problematiek te complex is.

Schoolbrede aanpak

De zorg op school is gestructureerd. Alle extra hulp wordt om de zeven weken geëvalueerd. Met subsidie van de gemeente Ede is de kansklas ingericht. Leerlingen uit groep 3 tot en met 5 die op taal- en leesgebied meer aandacht nodig hebben of een taalachterstand hebben kunnen hier terecht. Ze krijgen daar in kleine groepjes extra instructie aan de hand van de reguliere methode 'Taal actief'. Een onderwijsassisten-

te draait mee in de kanklas.

Ouders van zorgleerlingen worden één keer in de zeven weken gebeld. Als er sprake is van ambulante begeleiding worden de ouders nagenoeg altijd uitgenodigd voor een gesprek (zes keer in een jaar). Daarnaast zijn er nog de contactmomenten in de wandelgangen en de geplande spreek- en contactavond.

Er is veel aandacht voor de ontwikkeling van leerkrachtvaardigheden, bijvoorbeeld met de inzet van praktische tips van de ambulante begeleiders. Daarnaast kunnen leerkrachten nascholing volgen op voor hen belangrijke thema's. Er ging bijvoorbeeld elk jaar een leerkracht naar een studiedag over het syndroom van Down.

Er wordt veel aandacht besteed aan de overdracht aan de volgende leerkracht. Daarnaast hebben ze geleerd hoe je het beste een kind kunt benaderen (bijvoorbeeld emotienuetraal): ga terug naar je afspraak, gebruik geen stemverheffing en speel het niet op de persoon.

Interne en externe expertise

De kracht van de ambulante begeleider ligt in het goed vragen stellen en gereedschappen aanreiken hoe je het kunt veranderen. Ook wil de school af van het beeld van de 'koning in je eigen klas'. "Meekijken in de klas wordt bij ons steeds gewoner. Je moet je openstellen om naar je eigen handelen te kijken. Je moet meekijken ook niet voelen als beoordeling."

De school maakt gebruik van externe expertise: ambulante begeleiding op het gebied van gedrag, een fysiotherapeut, orthopedagoog en de schoolmaatschappelijk werker. Sinds vorig cursusjaar functioneert het ondersteuningsteam binnen de school. Kinderen zijn hierdoor eerder in beeld en door de inzet van verschillende deskundigen kan er breder naar de ontwikkeling van een kind gekeken worden.

De begeleiding van Karin

Het hele team heeft ingestemd met de komst van Karin naar de Ruitenbeekschool.

Dat was van belang omdat alle leerkrachten haar in de klas zouden kunnen krijgen. Ze hadden toentertijd de mogelijkheid van de rugzak (geld, uren). Karin heeft een goede tijd gehad op de Ruitenbeekschool. Ze heeft alles op haar eigen niveau kunnen doen.

Toen Karin in groep 6 zat, kwamen de CED-leerlijnen beschikbaar. Daar zijn ze direct mee gestart. Met dit leerlijnenpakket heb je duidelijke ankerpunten voor het leren.

Wat beheerst de leerling en wat is de volgende stap in de ontwikkeling? In groep 8

was de aanpak gericht op meer zelfstandig werken. Ze heeft zich erg opgetrokken aan wat de omgeving deed. In de klas is er gebruikgemaakt van een heen en weer schrift.

Ouders en school houden elkaar hiermee dagelijks op de hoogte.

De logopediste hielp Karin met de spreekbeurt. Tijdens de aardrijkskundeles hielp de ambulante begeleider. Ook was er een onderwijsassistente voor Karin. De school heeft leerondersteunende materialen aangeschaft en een aparte tafel, stoel en een iPad.

Omdat Karin graag haar zus nadeed bij het maken van huiswerk, zorgde de leerkracht ook voor huiswerk voor Karin. Op de Ruitenbeekschool heeft Karin psalmverzen geleerd, steeds één psalm in twee weken. Ze kan nu met het psalmboek in de kerk meezingen.

Hoe werkt de visie door in de klas?

Op de Ruitenbeekschool wordt sterk met de ouders samen gewerkt, leerkrachten hebben veel contact met ouders. In de klas kweken de leerkrachten begrip voor de zorgleerlingen door duidelijk naar de andere leerlingen aan te geven wat een bepaal-

de leerling nodig heeft. Ook helpen leerlingen elkaar goed. Karin werd bijvoorbeeld geholpen door een meisje met autisme.

Ouder aan het woord

De ouders van Karin wilden graag dat hun dochter, net als haar zussen, naar “het kleinschalige buurtschooltje” zou gaan. Bij hun keuze was belangrijk dat het een christelijke school is. Moeder geeft aan dat de school in die acht jaar goed is ingestoken op de speciale behoeften van Karin. “Karin heeft bijvoorbeeld geregeld een-op-een lessen gehad, omdat ze moeite had om klassikaal iets op te pakken. Toen ze in groep 4 zat, heeft het schoolteam een cursus gehad over omgaan met leerlingen met het syndroom van Down. Verder is er veel ambulante begeleiding geweest.” Omdat de hulpvraag van Karin op alle vlakken lag, is de ambulante begeleiding als heel steunend ervaren. “De ambulante begeleider deed heel veel, en was sterk oplossingsgericht. Dat was voor de school erg fijn.” Karin heeft steeds alles op haar eigen niveau kunnen doen.

Karin werd op school geaccepteerd door de andere leerlingen. Dat merken ze nog steeds, de jongens die in groep 8 bij Karin in de klas zaten (en nu op het voortgezet onderwijs zitten), groeten bijvoorbeeld altijd nog als ze Karin op de fiets zien. De Ruitenbeekschool heeft daarin veel voor Karin betekend.

Moeder geeft aan dat ze als ouders van Karin erg tevreden zijn over hoe Karin begeleid is op de Ruitenbeekschool: “Het was zo vertrouwd met de leerkrachten, ze wisten hoe ze haar moesten aanpakken. En al het gewone deed ze mee, zoals groep 8 kamp, schoolzwemmen en klassendienst. Bij schoolzwemmen is zelfs een-op-een-les geregeld.”

Hechtingsproblematiek op De Zandbaan, Rilland

Victoria (10) en Kelsey (11) zijn twee meisjes die wonen in het gezinshuis van de familie Zwijnenburg in Rilland. Ze hebben een donker uiterlijk, wat best bijzonder is in de omgeving. Ze zitten op De Zandbaan in Rilland. Victoria en Kelsey hebben beiden een hechtingsprobleem; ze hebben veel behoefte aan bevestiging en aandacht. Daarnaast werkt Victoria met een eigen rekenprogramma. De meisjes zitten bij elkaar in een combinatieklas.

Hoe realiseert de school passend onderwijs?

Visie en ondersteuningsprofiel

Vanuit een innerlijke drive willen directeur Paul Schipaanboord en zijn team ten dienste staan van alle kinderen van de achterban. De afgelopen 27 jaar zijn er weinig kinderen verwezen. Het beleid is vanuit de praktijk gegroeid, "bottom up". De diepste drive vindt de school in Lukas 5: de mannen die hun vriend bij Jezus brengen door het dak. "Je doet het niet alleen, je gaat tot het uiterste, je geeft het niet zomaar op!" aldus Paul Schipaanboord. "En dit wordt rijk gezegend. Deze man wordt niet alleen genezen, maar ook zonden worden vergeven."

Het zorgprofiel van de school is gebaseerd op het format van het samenwerkingsverband Berséba. Naast het ondersteuningsprofiel heeft de school haar eigen zorgdocument, dat is eigenlijk het levende document waarmee men werkt.

Typerend voor de school zijn de kinderen met ASS en de hoeveelheid pleegkinderen (bijna 10% van het aantal leerlingen). Op een kleine school heeft dit wel grote impact en het zet ook aan tot nadenken over de grenzen van het kunnen. Er zijn veel ervaringen opgedaan met pleegkinderen die soms ook getraumatiseerd zijn.

Alle leerlingen die meer zorg nodig hebben worden opgevangen door de school. Er zitten momenteel kinderen met een laag IQ, ADHD, ASS, dyslexie en hechtingsstoornis. Kinderen met externaliserend probleemgedrag kan de school niet aannemen, er is geen time-outruimte en er is onvoldoende personeel om deze leerlingen goed

onderwijs te kunnen geven. De school stelt dus duidelijk grenzen.

Schoolbrede aanpak

De school werkt met de piramide van Deklerck. Onderin die piramide staat de standaard-behoefte van elke leerling en bovenin de specifieke maatregelen voor speciale leerlingen. Heeft de piramide een brede basis, dan staat de hele piramide goed. Er wordt in de zorg-structuur van de school voorkomen dat kinderen in niveau 3 en 4 van de piramide komen. De school realiseert dat door veel structuur aan te brengen en duidelijke regels te hanteren. De organisatie is voorspelbaar. Daarnaast is er laagdrempelig contact met ouders. De leerkrachten gaan tot en met groep 7 bij alle ouders van hun leerlingen op ouderbezoek. De intern begeleider denkt vanuit de vraag wat een kind nodig heeft, maar laat het medische denken niet helemaal los: soms is een onderzoek en diagnose ook nodig en zinvol. De directeur voelt wel de administratieve lastendruk vanuit overheid en onderwijsinspectie. Om meer in handelen te kunnen steken probeert de school administratie tot een minimum te beperken.

Interne en externe expertise

In de school zijn teambreed diverse professionaliseringstrajecten geweest. Leerkrachten hebben bijvoorbeeld de master Special Educational Needs gehaald. Bij de vergaderingen van het ondersteuningsteam is standaard een orthopedagoog aanwezig. Men verwijst leerlingen die dit nodig hebben naar fysiotherapie en logopedie. Ten behoeve van de opvang van pleegkinderen zijn diensten van Questor ingehuurd.

De begeleiding van Victoria en Kelsey in de praktijk

De school geeft pleegkinderen zoals Victoria en Kelsey extra aandacht. Omdat deze kinderen in de “overleefstand” staan is rust uitstralen heel belangrijk. Leerkrachten reageren zo veel als mogelijk neutraal en niet emotioneel. Ze leggen zich neer bij het feit dat je veel geeft en weinig ontvangt: ze zijn voorbijgangers in hun leven. De leerkrachten zijn nuchter in wat ze kunnen bereiken met kinderen. De focus ligt daarbij op kortetermijndoelen. In de groepen heerst rust. De leerkrachten geven duidelijk het gevoel er voor leerlingen te zijn. In de groepen heerst een klimaat van aandacht en warmte.

Ouder aan het woord

Mevrouw Zwijnenburg heeft met haar man een gezinshuis in de nabije omgeving van Rilland. Zij bieden daar plaats aan pleegkinderen tot 18 jaar. Op dit moment zitten Victoria en Kelsey, twee donkere meisjes op de school.

Mevrouw Zwijnenburg: “Vanwege hun uiterlijk voelden zij zich in het begin best bijzonder in deze omgeving. Dit was echt spannend! Maar iedereen in en rond de school reageerde heel positief. Alle meisjes wilden wel vriendin zijn van deze zussen. Hun gevoel van zelfvertrouwen is hierdoor gegroeid. Door intensief contact met de school en veel afstemmen bleek de school een veilige plek. De leerkrachten zijn zeer betrokken op de kinderen. Hierdoor is er een positief klimaat op de school, kinderen voelen zich gezien en gehoord. Voor Kelsey en Victoria is dit heel belangrijk.”

Sterk van de school vindt mevrouw Zwijnenburg dat de school in haar zorg voor kinderen echt de situatie van een kind goed wil bekijken. “Daarin gaat men tot het uiterste. De sociale betrokkenheid van de school is groot. Toch krijgt de school het voor elkaar dat Victoria zich geen uitzondering voelt. Ze heeft een eigen rekenprogramma en daardoor kan ook zij een 9 halen voor haar werk. Men komt tegemoet in haar behoefte aan veiligheid en geeft haar de juiste complimenten.”

De integratieklas van de Rehobothschool, Uddel

Eva is een meisje van elf jaar met het syndroom van Down. Eva is een rustig meisje, dat zich goed kan vermaken. Ze zit in groep 6, het wordt het achtste jaar dat ze op de Rehobothschool zit. Julia is geboren met een open ruggetje. Ze is aan een rolstoel gebonden. Ze is een heel opgewekt meisje van acht jaar dat nu in groep 3 zit. Julia heeft verstandelijk gezien een ontwikkelingsachterstand en ze heeft CVI (cerebrale visuele stoornissen). Dit zijn stoornissen in de verwerking van visuele prikkels als gevolg van een beschadiging of afwijking in de hersenen. Veel voorkomende klachten zijn een verminderd gezichtsvermogen, verstoorde oogbewegingen en/of oriëntatieproblemen. Ze heeft groep 1 twee keer gedaan. Groep 3 gaat ze nu twee keer doen. Omdat Julia goed kan communiceren, wordt ze gemakkelijk overschat. Door groep 3 twee keer te doen, heeft ze meer basis (ook voor de integratieklas) voordat ze naar groep 4 gaat. Julia is gevoelig voor prikkels van buitenaf. Hoe minder prikkels, hoe minder moe ze is. Ze heeft plezier in school en kan buiten schooltijd met vriendinnetjes spelen.

Hoe realiseert de school passend onderwijs?

Visie en ondersteuningsprofiel

De school heeft als adagium: 'Gewoon als het kan en speciaal als het moet.' In principe zegt de Rehobothschool geen 'nee' tegen ouders die bij de poort aankloppen. De school denkt dus inclusief, maar verwijzen kan soms toch nodig zijn, bijvoorbeeld als het welbevinden van de leerling geschaad wordt. De intern begeleiders geven aan: "We moeten de leerlingen nog wel wat kunnen bieden."

Op de Rehobothschool zitten leerlingen die getypeerd worden als cluster 2, 3 en 4. Naast de meer standaard zorgleerlingen wat betreft dyslexie en ADHD zijn er bijvoorbeeld leerlingen met het syndroom van Down, kinderen met Spina Bifida, zml-leerlingen, leerlingen met een stoornis in het autistisch spectrum en leerlingen met taal-spraakproblemen (cluster 2 en taalontwikkelingsstoornissen). Ook zit er een

leerling met het Pierre Robinsyndroom (vertraagde lichaamsgroei) op school, zijn er twee leerlingen met een chromosoomafwijking (translocatie, met effect op ogen en de verdere ontwikkeling), een leerling met het VCF-syndroom (open verhemelte), leerlingen met gehoorproblemen en leerlingen met een rolstoel (lichamelijke beperking). Twee leerlingen met CVI (cerebrale visuele stoornis) worden begeleid vanuit Stichting Bartiméus. Met de ouders van de instromende leerlingen wordt altijd afgesproken voor een periode van drie maanden, omdat je niet altijd goed kunt inschatten of je als school voor een bepaalde leerling van toegevoegde waarde bent. Wim Korevaar, directeur: "Wij vinden dat er een grens komt als het ten koste van de leerkracht of van de groep gaat. Het blijft een afweging; draaglast en draagkracht moeten in evenwicht zijn. Maar onze grondhouding is en blijft: Alle kinderen zijn een geschenk van God en aan ons is de taak om daar op een of andere manier iets mee te doen en de ouders te helpen. Er is liefde voor in ons hart en het is ook wel een tweede natuur geworden. Onze poort staat altijd open en er moet heel wat gebeuren wil die dichtgaan."

Schoolbrede aanpak

Ouders hebben een belangrijke rol binnen de school. Ze hebben bijvoorbeeld een rol bij de keuze waar hun kind het beste op zijn plaats is en de school geeft altijd aan dat het speciaal (basis)onderwijs ook een passende onderwijsplek kan zijn. Er is een sterke gerichtheid op wat het kind wel kan, de zogenaamde stimulerende factoren. In dit kader zijn de leerkrachten bereid om dingen aan te passen en te zoeken naar wat wel lukt. De intern begeleiders: "Laat leerlingen bijvoorbeeld dingen doen die ze wel leuk vinden, bijvoorbeeld planten

verzorgen, om de klik met de leerling te kunnen krijgen. Soms zit het in kleine dingen. Non-verbale communicatie is vaak het meest effectief. Ook is het belangrijk om aandacht te schenken aan het benoemen van goed gedrag dat gezien wordt.”

Integratieklas

Er zitten veel verschillende zorgleerlingen op school, dat vraagt soms om een-op-een-instructie of instructie in kleine groepjes. Binnen de eigen groep lukt dat niet altijd en daarom heeft de school al tien jaar een integratieklas. Kinderen zitten in hun basisgroep en stromen op bepaalde momenten van de week uit naar de integratieklas voor het volgen van individuele programma's. De integratieklas biedt (tijdelijk) extra zorg, met daarnaast het onderwijs in de eigen basisgroep. De integratieklas is flexibel: er zijn leerlingen die bijna de hele dag in de integratieklas zijn, maar ook leerlingen die maar een halve dag komen. Als een leerling er alleen zit voor één vakgebied (bijvoorbeeld rekenen) dan komt de betreffende leerling ook alleen maar tijdens het uur rekenen naar de integratieklas. De zaakvakken (geschiedenis, aardrijkskunde e.d.) worden zoveel mogelijk in de eigen groep gevolgd, met aanpassingen waar nodig. De integratieklas is er ook voor leerlingen die behoefte hebben aan meer rust. De groep is kleiner dan de basisgroep en voor sommige leerlingen werkt dat beter, ze kunnen zich beter concentreren en het komt hun gedrag ten goede.

Het uitgangspunt van de integratieklas is om leerlingen alleen bij de hoofdvakken uit de klas te halen. Zo zijn alle leerlingen die de integratieklas bezoeken standaard bij sociale activiteiten zoals verjaardagen of vieringen in de basisgroep aanwezig. Dat komt integratie in de eigen klas ten goede.

Vanaf groep 3 kunnen leerlingen een plekje krijgen in de integratieklas. Voor groep 1 en 2 geldt dat (nog) niet, omdat de leerkrachten zelf nog voldoende aanpassingen kunnen maken. Ze werken op een ontwikkelingsgerichte manier in de onderbouw (er wordt geen gebruik gemaakt van methodes). Al werkend wordt met de leerlingen gezocht naar wat een leerling nodig heeft of wat past bij de onderwijsbehoefte van de leerling. Dat betekent voor de leerkrachten in de onderbouw dat ze goed zicht moeten krijgen op de onderwijsbehoefte van alle leerlingen en daarbij moeten zoeken naar juiste aanpassingen. Als het nodig is, kunnen ze met extra handen in de klas tegemoet komen aan de verschillende onderwijsbehoefte van de leerlingen. Diagnoses worden pas later gesteld (pakweg na groep 2 of 3).

De integratieklas zorgt ervoor dat leerlingen binnen de school gehouden kunnen

worden die er anders niet zouden kunnen zijn. Ook wordt ervaren hoe goed het is dat er wederzijds contacten zijn tussen leerlingen met diverse onderwijsbehoeften, dat bevordert zorgzaamheid voor elkaar. Zo divers de maatschappij is, zo divers mag de school ook zijn wat betreft leerlingen die problemen of juist speciale talenten hebben. "Pas als het in de integratieklas niet lukt, verwijzen we door."

Het werken in de integratieklas vraagt van leerkrachten veel flexibiliteit om in te kunnen spelen op de diverse onderwijsbehoeften in gedrag en leren. Naast de methodes moeten er extra materialen gemaakt worden op het niveau van de betreffende leerling (bijvoorbeeld lotto's, werkbladen). Dat vraagt creativiteit, omdat er niets kant-en-klaar ligt om te gebruiken. Het lukt vaak niet om hetzelfde werkboekje telkens in te zetten, omdat er sprake is van maatwerk. Zicht op ontwikkelingslijnen van kinderen is dus essentieel. Verder moet ook weloverwogen de vrijheid genomen worden om dingen niet aan te bieden, daarvoor is vakinhoudelijke expertise nodig. Verder doet het werken in de integratieklas een beroep op het vermogen om te kunnen organiseren. Ook moet de te bieden hulp verantwoord worden in ontwikkelperspectieven en hulpplannen. Ten slotte is er veel overleg met de groepsleerkracht, ouders en externe adviseurs nodig. De intern begeleiders van de Rehobothschool geven aan dat je wel een 'drive' moet hebben om de leerling een stap verder te brengen. Soms zit het in kleine dingen: laat bijvoorbeeld het kافت van het schrift in de integratieklas hetzelfde zijn als die van in de klas. Naast het aanbod in de integratieklas worden er van de groepsleerkracht in de basisgroep ook aanpassingen verwacht ten aanzien van de zaakvakken of huiswerk. De intern begeleiders benadrukken de pedagogische kant van het werk in de integratieklas, namelijk het zorgen voor veiligheid en de ontspanning van de leerlingen. De leerlingen

kunnen speeltijd ter ontspanning verdienen in de vorm van computeren, puzzelen of met blokken/lego bouwen. Verder nemen ze de tijd om leerlingen dingen te laten vertellen: het is van groot belang om een goede band met het individuele kind op te bouwen.

Er is binnen de school veel flexibiliteit wat betreft het maken van aanpassingen afgestemd op de onderwijsbehoeften van leerlingen. Zo is er een leerling in groep 3 die op vrijdag om 11.30 uur mag meespelen op het kleuterplein. Ook zijn er leerlingen die een rol hebben in het schoonmaken van de verblijfsruimte van een schildpad.

Er is binnen de school inmiddels ook een praktijklokaal met keuken ingericht. Leerlingen kunnen er onder begeleiding van de ambulante begeleider (cluster 3) diverse gerechten klaarmaken. De bereidingsstappen staan op een bord. Het hele proces van de ingrediënten bij elkaar zoeken tot en met het klaarmaken van het gerecht en het tafel dekken en opeten wordt geoefend. De intern begeleider: "Als het niet doorgaat, balen de leerlingen gruwelijk."

Interne en externe expertise

Externe expertise is nodig om alle leerlingen passend onderwijs te kunnen geven. Er is ambulante begeleiding; vanuit cluster 2, 3, en 4. De inbreng van deze expertise wordt als heel ondersteunend ervaren. Daarnaast is een ergotherapeut soms nodig. Eén dag in de week is er een logopediste op school. In de onderbouw wordt er gebruikgemaakt van motorische remedial teaching. Om alle externe expertise te bekostigen, wordt er ook hulp ingekocht vanuit PGB-middelen door ouders. Daarmee kan bijvoorbeeld iemand die sociale interactie bevordert, of een stukje zorg rondom zelfstandig werken bekostigd worden. Indien nodig wordt ook de thuiszorg ingeschakeld voor leerlingen met fysieke beperkingen. Er zijn goede contacten tussen de school en het Centrum voor Jeugd en Gezin vanuit de gemeente Apeldoorn. Psychologische begeleiding wordt bijvoorbeeld vanuit deze gemeente vergoed. Binnen de school is een collega getraind vanuit cluster 4 om zelf socialevaardigheidstrainingen en psycho-educatie te kunnen geven.

De laatste paar jaar is er op de Rehobothschool een tendens zichtbaar van meer handen in de groep (onderwijsassistenten en remedial teachers). Met name wordt 'meer handen in de groep' toegepast in groep 1 tot en met 4.

Vier keer per jaar wordt een vaste leerlingbespreking gehouden. Daarnaast is er veel contact met ouders en hulpverleners tussendoor (vanwege acute gevallen). Hulplannen worden twee keer per jaar geëvalueerd aangevuld met enkele tussenevaluaties. Ten slotte is er twee tot drie keer per jaar voor leerlingen met een arrangement standaard een gesprek met ouders, de groepsleerkracht, de intern begeleider en soms de ambulante begeleider.

De begeleiding van Eva en Julia

Sinds groep 4 zit Eva dagelijks een groot gedeelte van de dag in de integratieklas, dat loopt goed. Op dinsdag komt er een ambulante begeleider om praktische dingen met Eva te doen: in de keuken bezig zijn en een spel gekoppeld aan sociale vaardigheden. Ook is er sprake van aanvullende logopedie, ergotherapie en fysiotherapie. Verder heeft Eva een aangepaste tafel en stoel. In groep 3 heeft Eva vooral meegedaan in de klas. Ze wilde toen graag hetzelfde doen als de andere leerlingen.

Julia begint steeds meer te zien dat ze anders is, daarom is er binnen de school iemand bezig om met Julia gesprekje te voeren om te leren accepteren dat ze anders is. Met behulp van een ergotherapeut is de werktafel van Julia aangepast. Deze ergotherapeut komt wekelijks op school voor begeleiding. Fysiotherapie is nu afgerond. Julia heeft twee stoma's en ze wordt gekatheteriseerd. Omdat dingen bij Julia vertraagd binnen komen in de hersenen, moet er

veel voor haar worden aangepast. Bij het schrijven helpt het haar als ze kan vergroten en ze zit voorin de klas. Vanuit Stichting Bartiméus kijken er ook professionals mee, die geven bijvoorbeeld aan wat de beste computerspelletjes zijn voor Julia. Als ze het voor Julia even te druk is op school, mag ze even in een andere ruimte of een koptelefoon opzetten.

Ouders aan het woord

De ouders van zowel Eva als Julia hadden al meer kinderen op de Rehobothschool. "Bij de geboorte van Eva gaf de directeur al aan dat Eva welkom was deze school." Bij de keuze voor regulier onderwijs heeft het sociale aspect zwaar meegewogen: "Eva speelt nu met kinderen van school en wordt ook gevraagd bij anderen te spelen. Verder scheidt het een band om de gezamenlijke vieringen en andere dingen mee te maken."

De ouders van Julia hebben gezien de complexiteit van de problematiek de Rehobothschool eerlijk de vraag gesteld of ze het zagen zitten om Julia een plaats te bieden. "En ze wilden het proberen."

Het doet de ouders erg goed dat de school zich zo inzet voor hun kind. "Het is echt heel mooi! We kunnen haar hier met een gerust hart heenbrengen."

Er is regelmatig contact tussen de ouders en de school, wat de ouders erg waarderen. Een aantal keer per jaar is er een gesprek waarbij alle betrokkenen rondom de tafel zitten. Op de reguliere gespreksavonden hebben ouders een gesprek met de leerkracht van de eigen groep en met de leerkrachten van de integratieklas. Tussendoor zijn er korte lijntjes met de juf. Eva neemt bijvoorbeeld elke dag een schriftje mee naar huis waarin leerkracht en ouders belangrijke dingen op kunnen schrijven. De moeder van Julia kan de leerkracht dagelijks bij school even spreken. Met de intern begeleiders is er via de mail en telefoon ook contact. "We voelen ons echt gehoord."

Een diepe overtuiging op De Wartburg, Woudenberg

In de Bikkelklas van De Wartburg in Woudenberg wordt hard gewerkt. Zeven kinderen doen hun best met verschillend werk. De een achter een computer, de andere met boek en schrift, weer een ander met zijn werkblad. De tienjarige Bart vult zijn getallenreeks in en gebruikt daarbij een getallenlijn. Eén leerling is klaar met zijn werk en gaat weer weg. Wat later komt er een nieuwe leerling die plaatsneemt achter een van de zeven tafeltjes. Bart en de anderen werken met een koptelefoon op en merken nauwelijks dat er iemand komt of weggaat. De juf zorgt door haar benadering van de leerlingen voor veiligheid en rust. Ze stelt vragen als: "Helpt het jou als...?" Ook hoor je haar direct feedback geven aan een aantal leerlingen. Ondertussen werkt Bart verder met het programma Basispoort. Hij werkt in het niveau van groep 3 van dit programma.

Bart is een vrolijke jongen met Spina Bifida. Hij zit in een rolstoel, maar is ook verstandelijk beperkt. Bart is positief ingesteld. In zijn klas pikt hij veel kennis op. Taal gaat beter dan rekenen. Hij leert ook steeds beter met andere kinderen omgaan, en groeit in zelfinzicht en zelfacceptatie. Thuis laat moeder Bart zelfstandig boodschappen doen. Dit lukt hem steeds beter. Door zijn beperkingen heeft Bart speciale aanpassingen nodig in zijn omgeving.

Hoe realiseert de school passend onderwijs?

Visie en ondersteuningsprofiel van de school

De directeur, André Frietema, en de intern begeleiders geven aan dat er achter het begeleiden van zorgleerlingen op de Wartburg een diepe overtuiging zit. De school kreeg in het verleden al veel te maken met de aanmelding van zorgleerlingen. Men is al heel wat gewend en heel gemotiveerd om zorgleerlingen op te vangen.

Al heel lang staat op de school de vraag 'wat heeft het kind nodig?' centraal. De Wartburg is geen school van regels; men wil juist pedagogisch omgaan met kinderen. De school werkt in de eerste plaats leerlinggericht en daarna opbrengstgericht. Dat resulteert in een laag verwijzingspercentage.

In het ondersteuningsprofiel van de school staat letterlijk dat iedereen die vanwege identiteit op de school past wordt aangenomen, wat de mogelijkheid of beperking ook is. In het profiel zijn arrangementen beschreven die de school biedt op basis van haar ervaring. Dat betreft onder meer ASS en Spina Bifida. Als de problematiek onbekend is voor de school, is men bereid expertise op te bouwen. Soms moet de school een leerling verwijzen naar het speciaal (basis)onderwijs vanwege het welbevinden. Ook gedrag is soms een reden om een leerling te verwijzen.

Door de Bikkelklas werd het percentage zorgleerlingen op de school groter. Op dit moment begeleidt de school kinderen met ASS, Spina Bifida, een laag IQ, dyslexie, dysfasie, angsten en een leerling met ODD.

Schoolbrede aanpak

Vijf jaar geleden startte de school met de Bikkelklas. In deze groep kan een kind een eigen programma volgen dat het vanuit de eigen groep krijgt. In de eerste plaats hoort een kind bij de eigen groep. Maar een kind met een eigen programma kan wel gebruikmaken van de Bikkelklas. Het welbevinden van kinderen wordt structureel in de gaten gehouden. De klas is een succes; leerlingen komen tot bloei en stromen uit met een hoger niveau dan verwacht.

Professionalisering heeft ook een plaats op De Wartburg. Frietema geeft aan dat er alleen

geschoold wordt op grond van intrinsieke motivatie. De personeelsleden scholen zich zodra een bepaalde problematiek op hen af komt. Het effect is dat de scholingsgraad heel hoog is op de school. De school is actief bezig met het ontwikkelen van een professionele leeromgeving. Hierbij vormt het leren van elkaar de basis.

Interne en externe expertise

Bij de zorg voor speciale leerlingen betreft men ook externe expertise zoals ambulante begeleiding, logopedie (de logopedist heeft een praktijk in de school), fysiotherapie en ergotherapie.

De begeleiding van Bart

De school heeft na intensief overleg met de ouders de beslissing genomen om Bart te gaan begeleiden en hem een plek te bieden. Om Bart passend onderwijs te kunnen geven, moest er wel veel georganiseerd worden. Bart heeft bijvoorbeeld voor zijn

hele schoolloopbaan een eigen begeleider voor taal en rekenen. Ook bezoekt hij een aantal ochtenden in de week de Bikkelklas. In de middagen is hij in zijn eigen groep. Bart heeft een eigen remedial teacher (rt'er) die met hem werkt. De rt'er heeft de leiding over het onderwijsaanbod voor Bart. Ook heeft Bart een eigen laptop. Daarnaast waren er praktische aanpassingen nodig. De conciërge heeft op de eerste dag van Barts schoolbezoek direct een haakje voor zijn jas opgehangen waar hij zelf bij kan. Ook is er een voorziening in het toilet gemaakt, zodat Bart op school gekatheteriseerd kan worden. Dat gebeurt door zijn ouders. Daarnaast is er voor Bart aangepast meubilair, het schoolplein is aangepast en in de klas heeft Bart een eigen kastje. Ook het terrein om de school is door de gemeente verbeterd.

Regelmatig vindt een groot overleg plaats met allen die betrokken zijn bij de begeleiding van Bart. Ouders zijn daarbij ook aanwezig. De ambulante begeleider en fysiotherapeut zijn nauw betrokken bij de begeleiding van Bart.

Hoe werkt de schoolvisie door in de klas?

Zorgleerlingen zoals Bart zijn anders en dat accepteer je. Deze gedachte vindt De Wartburg cruciaal. De begeleiding van zorgleerlingen en Bart in het bijzonder vraagt veel van leerkrachten. Je moet als leerkracht om kunnen gaan met andere leerdoelen dan de reguliere doelen die je voor leerlingen stelt. Soms moet je de doelen van de groep voor hem los kunnen laten. Collega's weten dat ze er niet alleen voor staan. Alles draait om "zorgen voor elkaar". Het denken in mogelijkheden is ingebakken in de cultuur van de school.

Ouder aan het woord

Zowel Bart als zijn ouders ervaren de school als een heel prettige omgeving. Bart is welkom. Hij kan samen met de andere kinderen uit het gezin naar school gaan. Niet het minst belangrijk vinden ze de identiteit van deze school. “Jaarlijks wordt met ons geëvalueerd en bekeken of deze school nog de juiste plek is voor Bart. Bij de overgang naar groep 3 hebben we ook gekeken bij het reformatorisch speciaal onderwijs in Ede en bij een mytyl-school. Uiteindelijk is toch besloten om Bart verder te begeleiden op De Wartburg. Hier ervaart Bart dat hij ‘erbij hoort’. Hij heeft hier zijn vrienden op school.” Voor de ouders is het wel een vraag hoe dit zal gaan als Bart en zijn leeftijdgenoten straks zullen gaan puberen. Zal het ‘erbij horen’ zich dan voorzetten?

Barts ouders ervaren dat de expertise die hun kind nodig heeft door de school geboden wordt. “Elk jaar staat de school weer open voor een vervolg en zijn de leerkrachten bereid plannen te maken om Bart verder te helpen in zijn ontwikkeling.” Wel ondervinden ze verschillen tussen leerkrachten gedurende de schoolloopbaan. “Soms vindt een leerkracht het spannend om Bart in de klas te hebben. Maar gedurende een schooljaar gaat het steeds natuurlijker.”

zijn onze regels:

1. We laten andere de ruimte geven, zonder te storen.
2. Als de juf praat, luisteren we alles mee.
3. Streek je armen.
4. We laten goed op het bord kijken.
5. Als de juf uitgaat, gaan we met een lachverwachting.

Personnel

Bijbelles
Taal
Frans
Engels
Taal
Frans
Engels

Wat kunnen we toepassen op onze school?

Hoe realiseert u passend onderwijs? En hoe kunnen de beschreven good practices u helpen bij het bieden van passend onderwijs? We hebben een aantal punten voor u op een rij gezet, die terug te vinden zijn in de voorbeelden in deze brochure. Aan deze punten kunt u zich, eventueel samen met collega's, spiegelen.

- De scholen hebben een duidelijke missie en visie over de opvang van leerlingen met een speciale onderwijsbehoefte.
- Er is sprake van een sterke acceptatie van de beperking of onderwijsbehoefte van de leerling door leerkrachten en medeleerlingen. De leerkracht werkt hier actief aan.
- Een leerkracht en schoolteam groeit langzamerhand in kennis en vaardigheden rondom specifieke onderwijsbehoeften. Al werkende weg ontstaat een bepaald gevoel bij het omgaan met de onderwijsbehoefte van de betreffende leerling.
- De school start met één (behepbare) casus en niet met meerdere tegelijk.
- Plaatsing van leerlingen met speciale onderwijsbehoeften zorgt voor acceptatie in de omgeving en integratie van de betreffende leerling in de buurt.
- Laat de leerkracht die een leerling met een speciale onderwijsbehoefte heeft nascholing op dit voor hem relevante thema volgen om het direct in de praktijk te kunnen toepassen.
- De leerkracht heeft goede kennis van zaken met betrekking tot ontwikkelingslijnen en doelen.
- De leerkrachten blijven denken in termen van ontwikkelingsmogelijkheden.
- Er wordt een teambrede beslissing genomen om de leerling met een speciale onderwijsbehoefte toe te laten.
- De intern begeleiders hebben een spilfunctie in de organisatie en aansturing van de zorg aan de leerlingen met speciale onderwijsbehoeften. Zij hebben een sterke drive om voor deze leerlingen te gaan.
- Er is veelvuldig overleg tussen leerkrachten, externe ondersteuners en ouders. Dit bevordert de juiste afstemming op de leerling.
- Naast het meedoen van de leerling met klassikale activiteiten blijft het noodzakelijk om als school op sommige momenten van de week een-op-eenbegeleiding te bieden.

- Ambulante begeleiding wordt als krachtig en steunend ervaren.
- Met de ouders van de instromende leerling wordt voor een periode van bijvoorbeeld drie maanden afgesproken, omdat de school niet altijd goed kan inschatten of ze voor een bepaalde leerling van toegevoegde waarde kan zijn.
- In alle gevallen wordt aan de hand van vaste evaluatiemomenten met alle actoren bepaald of de leerling goed verder geholpen kan worden binnen het regulier onderwijs of dat (opnieuw) een plaatsing op het speciaal (basis)onderwijs noodzakelijk is.
- In dit multidisciplinair overleg worden ook plannen geëvalueerd en nieuwe doelen gesteld voor de begeleiding van een leerling. Ouders hebben een hoge mate van betrokkenheid.
- Binnen zowel een stamgroep als een speciale groep waar zorgleerlingen worden opgevangen wordt gewerkt aan een klimaat van aandacht, veiligheid, rust en acceptatie.
- Ouders en school zitten op één lijn als het gaat om visie op de problematiek, de zorg die een kind nodig heeft en de aanpak hiervan.
- Het is van belang dat er op een school een balans blijft tussen leerlingen die geen of nauwelijks zorg nodig hebben en leerlingen die veel zorg nodig hebben. Scholen die succes hebben in het opvangen van zorgleerlingen kunnen ook ten onder gaan aan hun succes.
- Op de scholen uit deze brochure gaat het leerlinggerichte voor het opbrengstgerichte.
- Een school mag na een gesprek met ouders en een interne overweging ook eerlijk nee zeggen op de aanmelding van een leerling.
- De scholen uit deze brochure kenmerken zich door een sterke intrinsieke gedrevenheid van de leidinggevenden en hun personeel. Deze gedrevenheid wordt in de praktijk gestalte gegeven via een bottom up-proces.

Driestar hogeschool

Driestar educatief

Burg. Jamessingel 2 Postbus 368 2800 AJ Gouda
T 0182-540333 info@driestar-hogeschool.nl

www.driestar-hogeschool.nl

*Driestar hogeschool leidt - al sinds 1944 - leraren op die met hart en ziel een bijdrage leveren aan het christelijk onderwijs. Wij zijn een onderdeel van kenniscentrum **Driestar educatief** en werken nauw samen met **Driestar onderwijsadvies** en **Driestar managementadvies**.*